SNAŽNI
Mediji bez mržnje i dezinformacija

Crna Gora
Ministarstvo javne uprave, digitalnog društva i medija

Projekat je finansiran od strane **EU**

INFORMACIJE O I ZA OSOBE S INVALIDITETOM U LOKALNIM MEDIJIMA U CRNOJ GORI

IZVJEŠTAJ

BOKE
INICIJATIVA MLADIH S INVALIDITETOM BOKE

SNAŽNI
Mediji bez mržnje i dezinformacija

Crna Gora
Ministarstvo javne uprave, digitalnog društva i medija

Projekat je finansiran od strane **EU**

INFORMACIJE O I ZA OSOBE S INVALIDITETOM U LOKALNIM MEDIJIMA U CRNOJ GORI

IZVJEŠTAJ

IMI BOKE
INICIJATIVA MLADIH S INVALIDITETOM BOKE

Ovaj Izvještaj nastao je u okviru projekta: „Za ravnopravnost osoba s invaliditetom u medijima" koji podržava "Institut za Medije Crne Gore" u okviru grant šeme projekta "SNAŽNI - Mediji bez mržnje i diskriminacije", a koji se realizuje uz finasijsku podršku Evropske unije i kofinansiranje Ministarstva javne uprave, digitalnog društva i medija Crne Gore, u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Kosovu, Sjevernoj Makedoniji, Crnoj Gori, Srbiji i Turskoj. Sadržaj Izvještaja je isključiva odgovornost autora i ne odražava nužno stavove donatora.

Informacije o i za osobe s invaliditetom u lokalnim medijima u Crnoj Gori

IZVJEŠTAJ

Izdavač:
Inicijativa mladih s invaliditetom Boke (I MI Boke)
Stari grad br. 454, 85330 Kotor
+382 (0)69 504 974
imiboke@gmail.com
https://imiboke.me/

Za izdavača:
Miroslava-Mima Ivanović

Autorka:
Jelena Kljajević

Istraživačica:
Irena Rašović

Dizajn:
Darija Begić

CIP - Каталогизација у публикацији
Национална библиотека Црне Горе, Цетиње

ISBN 978-9940-819-05-7
COBISS.CG-ID 19965188

SADRŽAJ

PREDGOVOR 5
1. UVOD 7
2. PRAVNI OKVIR 9
2.1. MEĐUNARODNOPRAVNI OKVIR 9
2.2. CRNOGORSKI PRAVNI OKVIR 10
3. ISTRAŽIVANJE O IZVJEŠTAVANJU LOKALNIH MEDIJA ZA I O OSI 13
3.1 METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA 13
3.2 REZULTATI ISTRAŽIVANJA 15
3.3 ANALIZA IZVJEŠTAJA LOKALNIH MEDIJA O OSI 23
4. ZAKLJUČCI I PREPORUKE 27
LITERATURA I REFERENCE 29

PREDGOVOR

Mediji, pored toga što imaju zadatak da blagovremeno i objektivno izvještavaju o različitim pojavama i događajima, imaju širi društveni značaj i igraju važnu ulogu u borbi za javno dobro i ostvarivanje ljudskih prava. Sadržajima koje objavljuju, ali i načinom na koji izvještavaju o pitanjima od društvenog značaja utiču na kritičko sagledavanje stvarnosti i formiranje mišljenja javnosti. Mediji imaju snagu da određenim temama i događajima daju prioritet, da pažnju javnosti skrenu na važna pitanja, zbog čega **medijsko izvještavanje može biti ključna alatka za promjenu javnog diskursa.** Ovo je naročito slučaj u odnosu na **prava osoba s invaliditetom** (u daljem tekstu: OSI).

Mediji bi u svom djelovanju u vezi s izvještavanjem o i za OSI trebalo da formiraju kvalitetnu medijsku prezentaciju u cilju borbe za njihova prava. Ta medijska prezentacija bi trebalo da podrazumijeva ne samo osnovna već i detaljna znanja o položaju OSI, njihovim pravima, potencijalima, načinu organizovanja, ispunjavanju obaveza u odnosu na OSI koje država zakonom propisuje, te ostvarivanju njihovih želja i ciljeva. Zadatak medija je i stalno traganje za putevima koji daju odgovore na pitanja da li se zakonski propisi na nivou države, a u vezi s OSI implementiraju te da li se, ukoliko to nije slučaj, sankcionišu oni koji ne poštuju propise. Prava OSI bi trebalo problematizovati i stalno tražiti nova objašnjenja i odgovore ozbiljnim pristupom u izvještavanju.

Osim toga, **medijski sadržaji uglavnom su nepristupačni za OSI**, posebno za osobe s oštećenjem vida ili sluha, što za posljedicu ima neobaviještenost OSI, čak i o podacima koji su im od egzistencijalnog značaja. Zbog manjka informacija i edukacije, OSI ne zahtijevaju ispunjenje obaveza medija u pogledu adekvatnog, nediskriminišućeg i pristupačnog izvještavanja, što doprinosi stagnaciji, odnosno njihovoj sporijoj integraciji u društvo, a sve to zajedno zadržavanju predrasuda i stereotipa prema OSI.

Na bolji tretman **OSI** u medijima, poziva i njihova procentualna zastupljenost u opštoj populaciji, koja je 2011. godine iznosila **11%**.[1] Ukoliko bi se ta statistika primijenila kao

1 Zavod za statistiku Crne Gore (2011), *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Crnoj Gori,* dostupno na: http://monstat.org/userfiles/file/popis2011/saopstenje/Smetnje%20u%20obavljenju%20svakodnevnih%20aktivnosti%20popis%202011.pdf;

bitan parametar u odnosu na sadržaj koji objavljuju mediji, informacije koje se tiču OSI i koje su im pristupačne trebalo bi da svakodnevno zauzimaju značajno mjesto na stranicama štampe i internet portala, kao i u udarnim radio i tv programima. Nažalost, to se ne dešava. Izvještavanje o životu, radu, problemima i uspjesima ove značajne grupacije, prilično je marginalizovano.

Pomenuti ambijent je Inicijativu mladih s invaliditetom Boke (I MI Boke) podstakao na realizaciju projekta **„Za ravnopravnost osoba s invaliditetom u medijima“**, koji je podržan od strane **Instituta za medije Crne Gore**, kroz grant šeme u okviru regionalnog projekta **„SNAŽNI – Mediji bez mržnje i dezinformacija“**, finansiranog od strane **Evropske unije** i **Ministarstva javne uprave, digitalnog društva i medija.** U okviru ovog projekta je sprovedeno **Istraživanje o izvještavanju lokalnih medija** o OSI, kao i o nivou pristupačnosti njihovih sadržaja za OSI. U Istraživanju je učestvovalo 50 lokalnih medija i prikupljeni podaci su nam poslužili da dobijemo jasnu sliku o ključnim nedostacima i potrebnim unaprijeđenjima u pogledu pristupačnosti i sadržaja informacija koje se tiču ove grupe. Nadamo se da će ovaj Izvještaj podstaći medije da ispunjavaju svoje zakonske obaveze prema ovoj populaciji, što bi značajno doprinijelo unaprjeđenju položaja i inkluziji OSI.

1. UVOD

Iako je propisana obaveza medija da kreiraju raznovrsne i kvalitetne sadržaje za sve pojedince/ke i društvene grupe, te da podstiču inkluziju marginalizovanih grupa, između ostalih i OSI, o toj temi se ne izvještava adekvatno, niti u dovoljnoj mjeri. Sa druge strane, zastupljenost medijskih sadržaja koji su u potpunosti pristupačni OSI u Crnoj Gori je na izuzetno niskom nivou. Stoga u praksi često imamo da **mediji**, umjesto da podstiču inkluziju OSI, **diskriminišu ovu grupu na dva načina**: širenjem govora mržnje i dezinformacija prema OSI i onemogućavanjem OSI da koriste njihove usluge.

OSI su u medijima često marginalizovane i etiketirane. Medijski sadržaji i način na koji se izvještava znaju da obiluju senzacionalizmom i komercijalizacijom. Nažalost, i dalje često nailazimo na tzv. **model milosrđa** gdje se invalidnost posmatra kao loša sudbina ili kazna, a OSI kao neko kome treba pomoć i ko je „jadan", „bespomoćan" i teret porodice i društva. Nasuprot tome, prisutan je i **herojski model** koji osobu prikazuje kao „superjunaka", veličajući redovne životne aktivnosti ili uspjehe OSI, a koji dovodi do prevelikih i nerealnih očekivanja od OSI.

I jedan i drugi pristup su loši, zato što se skreće pažnja sa suštine. Ne govori se o barijerama u okruženju, o načinu da se prevaziđu stereotipi i predrasude, ne promovišu se prava, već se akcentuje invalidnost, odnosno oštećenje kao „nedostatak". Dakle, **govori se o prevazilaženju invaliditeta a ne prepreka i u fokusu je oštećenje, a ne osoba.** Ovo je naročito slučaj sa **lokalnim medijima u ruralnim sredinama**, gdje su predrasude i stereotipi prema OSI mnogo više zastupljeni, te samim tim ni novinari/ke često nemaju adekvatan pristup prema invaliditetu. Često se izvještavanje o OSI svede na apele za prikupljanje humanitarne pomoći za „liječenje u inostranstvu" i izvještajima o događajima sa tim ciljem.

I u slučajevima kada mediji ističu barijere sa kojima se OSI susrjeću, na njihovo uklanjanje ukazuju kao na preporuku, tj. ono što bi društvo i nadležne institucije „trebalo da urade", a ne na način da je to njihova obaveza prema OSI. U tom smislu, govorimo o **socijalnom modelu** pristupa invaliditetu, koji je jako prisutan u izvještavanju medija. Međutim, poslednjih godina mediji u sve većoj mjeri počinju da izvještavaju o kršenju prava OSI i

obavezama koje nadležni organi moraju da ispune prema ovoj grupi. Ovako medijsko izvještavanje je zasnovano na **modelu ljudskih prava OSI**. Međutim, čak i kada mediji o OSI izvještavaju u duhu ljudskih prava, oni ovoj temi ne posvećuju **dovoljnu pažnju**. Izvještaji o OSI se gotovo nikada ne nalaze u najvažnijim vijestima, a nerijetka je i situacija da se o pojedinim problemima OSI piše svega u jednom ili par navrata, te se njihovo rješavanje ili pogoršanje ne prati u kontinuitetu, zbog čega često nedostaje pritisak javnosti.

Sa druge strane, TV stanice ne obezbjeđuju **tumačenje i prevođenje** svog sadržaja **na znakovni jezik**, portali nemaju opcije za **prilagođavanje teksta** osobama s oštećenjem vida ili disleksijom, nijedan štampani medij u Crnoj Gori ne štampa svoje sadržaje na **Brajevom pismu**. **OSI** stoga **ne mogu da koriste usluge medija**, zbog čega im je gotovo uvjek potrebno posredovanje druge osobe da dođu do informacija. One OSI koje nemaju člana/icu porodice, prijatelja/icu, asistenta/kinju koji/e mogu blagovremeno pružiti informaciju u pristupačnoj formi, često ostanu uskraćeni za zadovoljenje osnovnih životnih potreba.

U razvijenim zemljama razrađen je veliki broj načina prilagođavanja informacija za OSI. Npr. postoji mogućnost da se na TV programima servisi pristupačnosti po želji uključuju ili isključuju. U tom slučaju emiteri nastoje da uz što veći dio programa bude titl, sinhronizacija, zvučni opis ili prevod na znakovni jezik. Osim toga postoje opcije djelimične naracije što podrazumijeva da se jačina zvuka originalnog govora smanji, a doda naracija na lokalnom jeziku kojom se objašnjavaju tekst i sama radnja TV priloga. Takođe postoji opcija titlovanja sa smanjenim brojem riječi kako bi se brzina čitanja usporila. Pristupačnost web stranica za osobe s oštećenjem vida podrazumijeva da su web stranice kompatibilne sa čitačima ekrana koji čitaju tekst naglas, da daju tekstualnu/zvučnu alternativu za slike, da omogućavaju izmjenu veličine teksta, slika i rasporeda sadržaja na web stranici, itd. Za osobe s oštećenjem sluha, pristupačnost web stranice podrazumijeva titl-tekst za bilo koji izgovoreni sadržaj.

U ovom Izvještaju je dat pregled **međunarodnih i domaćih pravnih obaveza** lokalnih medija u vezi s izvještavanjem o i za OSI, **podaci o stanju na terenu** dobijeni putem Istraživanja, kao i **glavne preporuke** za unaprijeđenje rada medija u ovoj oblasti.

2. PRAVNI OKVIR

2.1. Međunarodnopravni okvir

Konvencija UN-a o pravima OSI je prvi pravno obavezujući međunarodni dokument, koji propisuje mjere i aktivnosti koje države moraju da sprovedu kako bi osigurale de jure i de facto ravnopravnost OSI. Ova Konvencija se djelovanjem medija u oblasti invaliditeta bavi, kako kroz podizanje nivoa svijesti o pitanjima značajnim za OSI, tako i kroz pitanje pristupačnosti informacija koje šire mediji.

Koliko je **pristupačnost** važna za postizanje ravnopravnosti OSI, govori i činjenica da je ona postavljena za jedno od opštih načela Konvencije.[2] **U** članu 9 Konvencije, u kome se detaljno razrađuje ovo opšte načelo, posebno mjesto ima **pristupačnost informacija**, te se u tom smislu akcenat stavlja na: razvijanje, podsticanje i nadziranje primjene minimalnih standarda i smjernica za pristupačnost usluga namijenjenih javnosti (član 9 stav 2 tačka a), osiguranje da privatna lica i preduzetnici koji pružaju usluge za javnost, ili namijenjene javnosti, uzmu u obzir sve aspekte pristupačnosti za OSI (član 9 stav 2 tačka b), kao i promovisanje odgovarajuih oblika asistencije i podrške OSI za osiguravanje njihovog pristupa informacijama (član 9 stav 2 tačka f). U tom smislu se **garantuje OSI pravo na pristup televizijskim programima u pristupačnim formatima**.[3]

Konvencija takođe obavezuje sve nadležne javne i privatne institucije u državama potpisnicama da **obezbjede OSI uživanje slobode mišljenja i izražavanja i pristup informacijama**.[4] Kako bi se omogućilo nesmetano uživanje navedenih sloboda od strane OSI, neophodno je osigurati „*pružanje OSI informacija namijenjenih opštoj javnosti na blagovremen način i bez dodatnih troškova po osobe sa invaliditetom u pristupačnim formatima i tehnologijama primjerenim različitim vrstama invalidnosti*".[5] Ovo uključuje „*prihvatanje*

2 Član 3 tačka f Zakona o o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima lica sa invaliditetom sa opcionim protokolom ("Službeni list Crne Gore - Međunarodni ugovori", br. 02/09 od 27.07.2009);
3 *Ibid* Član 30 stav 1 tačka b;
4 *Ibid* Član 21;
5 *Ibid* Član 21 d;

i olakšavanje upotrebe gestovnog jezika, Brajevog pisma i augmentativne i alternativne komunikacije i svih drugih pristupačnih načina, sredstava i formata".[6] S tim u vezi, nadležne državne i lokalne institucije su dužne da kontinuirano sprovode „*ohrabrivanje masovnih medija, uključujući one koji pružaju informacije putem interneta, da svoje usluge učine pristupačnim OSI*".[7]

Potpisivanjem Konvencije, države potpisnice su se obavezale da će preduzimati efektivne i adekvatne mjere na promovisanju poštovanja prava OSI i **podizanju svijesti** o pitanjima koja se tiču invaliditeta, a čiji je cilj ublažavanje i eliminacija predrasuda i stereotipa.[8] Mediji su jedan od glavnih saveznika, zbog čega su nadležne institucije dužne da podstiču medije „*da prezentuju sliku o licima sa invaliditetom koja bi bila u skladu sa ciljevima ove Konvencije*".[9]

Koliko je promocija prava i potencijala OSI važna za njihov cjelokupni položaj i ostvarivanje svih njihovih ljudskih prava, govori i propisana svrha Konvencije po kojoj ona treba da: „*promoviše, štiti i osigura puno i ravnopravno uživanje svih ljudskih prava i osnovnih sloboda od strane svih lica sa invaliditetom i da promoviše poštovanje njihovog urođenog dostojanstva*".[10] U tom smislu su i **podizanje nivoa svijesti o pitanjima invaliditeta, nesmetan pristup informacijama i njihova pristupačnost, kao i sve pomenute mjere koje treba sprovesti radi njihovog omogućavanja, podignuti na nivo ljudskih prava OSI od strane Konvencije**.

2.2. Crnogorski pravni okvir

Crna Gora je 2009. godine ratifikovala Konvenciju UN-a o pravima OSI, što znači da je ovaj međunarodni ugovor sastavni dio crnogoroskog pravnog sistema. Shodno tome, kad god nadležne državne i lokalne institucije ne preduzmu sve potrebne mjere da se stvore uslovi da se sve iz prethodnog podpoglavlja primjenjuje u praksi, **Crna Gora krši ljudska prava OSI**.

U medijskim zakonima Crne Gore se izvještavanje o OSI i za OSI podstiče, ali se ne propisuju u dovoljnoj mjeri kao obaveza. Zakon o medijima propisuje da se sredstva Fonda za podsticanje pluralizma i raznovrsnosti medija koriste i za finansiranje proizvodnje i objavljivanje sadržaja koji su značajni za društvenu integraciju ranjivih kategorija društva, među kojima prepoznaje OSI.[11]

6 *Ibid* Član 21 tačka b;
7 *Ibid* Član 21 tačka d;
8 *Ibid* Član 8;
9 *Ibid* Član 8 stav 2 tačka c;
10 *Ibid* Član 1 stav 1;
11 Član 20 stav 1 tačka 14 Zakona o medijima ("Službeni list Crne Gore", br. 82/20 od 06.08.2020);

I Zakon o elektronskim medijima propisuje finansijsko podsticanje komercijalnih televizijskih emitera i neprofitnih emitera, za proizvodnju programskih sadržaja usmjerenih na „*podsticanje i promociju društvene integracije OSI*", kao i „*podsticanje pružaoca AVM usluga da svoje usluge postepeno učine dostupnim osobama sa oštećenjem sluha ili vida*".[12] Ovaj Zakon propisuje da se, u okviru sredstava budžeta lokalnih samouprava namijenjenih za finansiranje lokalnih javnih emitera, **mora oprijedeliti iznos** „*za ostvarivanje Ustavom i zakonom zajemčenih prava građana na informisanje, bez diskriminacije*", između ostalog i „***informisanje lica oštećenog sluha i vida***".[13] U tom smislu se u ugovorima o finansiranju lokalnih javnih emitera moraju definisati i programski sadržaji namijenjeni informisanju lica oštećenog sluha i vida.[14]

Koregulacija ili samoregulacija shodno Zakonu o elektronskim medijima, **može (ali ne mora)** da obuhvata i „*obezbjeđivanje da, postepeno, AVM usluge postanu dostupne licima koja imaju oštećen vid ili sluh*".[15] Sa druge strane, Savjet Agencije za elektronske medije je „*dužan da podstiče pružaoce AVM usluga da svoje usluge postepeno učine dostupnim licima sa oštećenjem sluha ili vida*".[16] Međutim, **Zakon o elektronskim medijima nigdje ne navodi nikakav rok u kome bi medijske usluge trebale da se učine dostupnim ovim licima, niti propisuje ikakav minimalni standard za dostupnost medijskih usluga OSI**.

I Zakon o medijima[17] i Zakon o elektronskim medijima sadrže zabranu emitovanja medijskih sadržaja koji podstiču mržnju i/ili diskriminaciju. **Zakon o elektronskim medijima izričito zabranjuje podsticanje mržnje i diskriminaciju po osnovu invalidnosti** (član 48 stav 2 i član 85 stav 3 tačka 2). Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom zabranjuje diskriminaciju OSI kako u oblasti pristupa informacijama i komunikacijama, tako i u pogledu govora mržnje i omalovažavanja.[18]

Govor mržnje predstavlja „*svaki oblik izražavanja ideja, tvrdnji, informacija i mišljenja kojima se širi, podstiče ili pravda diskriminacija, omalovažavanje, mržnja ili nasilje prema licu sa invaliditetom ili grupi lica sa invaliditetom, zbog njihovog ličnog svojstva, zasnovano na neprihvatanju različitosti i netoleranciji*", a „*omalovažavanje je doživljavanje lica sa invaliditetom kao manje vrijednih i manje sposobnih članova društva"*.[19] U ovaj oblik diskriminacije po osnovu invaliditeta spada i „*sprovođenje kampanja ili korišćenje terminologije koja širi, podstiče i pravda kršenje ljudskih prava i jednakosti lica sa invaliditetom, kao i omalovažavanje tih lica*".[20] Može se lako zapaziti, da je **govor mržnje i omalovažavanje OSI jedan od najčešćih oblika diskriminacije po osnovu invaliditeta, koji se najčešće vrši od strane medija**. Ono što je nedostatak Zakona o zabrani diskriminacije lica

12 Član 136 stav 2 tačka 3 i 4 Zakona o elektronskim medijima ("Službeni list Crne Gore", br. 46/10 od 06.08.2010, 40/11 od 08.08.2011, 53/11 od 11.11.2011, 06/13 od 31.01.2013, 55/16 od 17.08.2016, 92/17 od 30.12.2017, 82/20 od 06.08.2020);
13 *Ibid* Član 76 stav 2 tačka 6;
14 *Ibid* Član 76a stav 5;
15 *Ibid* Član 53 stav 1 tačka 1;
16 *Ibid* Član 51;
17 Član 36 Zakona o medijima («Službeni list Crne Gore», br. 82/20 od 06.08.2020);
18 Član 9 i 12 Zakona o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom ("Službeni list Crne Gore", br. 35/15 od 07.07.2015, 44/15 od 07.08.2015);
19 *Ibid* Član 9 stav 2 i 3;
20 *Ibid* Član 9 stav 4;

sa invaliditetom u pogledu zaštite OSI od govora mržnje i omalovažavanja je to što on **ne propisuje prekršajne sankcije** za ovaj oblik diskriminacije po osnovu invaliditeta.[21] To u praksi znači da nadležni organi i OSI ne mogu da pokrenu prekršajni postupak protiv medija koji u svom izvještavanju koriste govor mržnje i omalovažavanja OSI.

Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom ne propisuje zabranu diskriminacije po osnovu invaliditeta u oblasti pristupa informacijama, koje pružaju mediji na adekvatan način. Ovo stoga što „*dostupnost informacija na internetu i u drugim medijima, u pristupa*čnoj for*mi licima sa invaliditetom"*[22] mora prethodno da bude adekvatno propisana medijskim zakonima (što smo vidjeli da nije slučaj) da bi se osigurala zaštita OSI od diskriminacije i ovim Zakonom. Naime, primjena člana 12 stava 1 Zakona je uslovljena postojanjem kršenja propisa iz oblasti informisanja i elektronskih komunikacija.

Iako crnogorski pravni okvir ne garantuje OSI puno uživanje prava na pristup informacijama koje pružaju lokalni mediji u pristupačnoj formi, on **garantuje finansiranje pristupačnih medijskih sadržaja, kako javnim tako i komercijalnim emiterima**. Pored toga, Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom izričito i sveobuhvatno zabranjuje govor mržnje i omalovažavanje OSI. Sa druge strane, ne smijemo zaboraviti da se, shodno Ustavu Crne Gore,[23] Konvencija UN-a o pravima OSI mora neposredno primjenjivati u oblasti medija, u kojoj naš pravni okvir ne daje punu zaštitu prava OSI na pristup informacijama u pristupačnoj formi. Uzimajući navedeno u obzir, možemo zaključiti da **OSI imaju punu zaštitu crnogorskog pravnog sistema od lokalnih medija koji krše njihova prava na pristup informacijama u pristupačnoj formi, lični integritet i ljudsko dostojantsvo.**

21 *Ibid* Član 29 i 30;
22 *Ibid* Član 12 stav 1;
23 Član 9 Ustava Crne Gore ("Službeni list Crne Gore", br. 01/07 od 25.10.2007, 38/13 od 02.08.2013);

3. ISTRAŽIVANJE O IZVJEŠTAVANJU LOKALNIH MEDIJA ZA I O OSI

3.1. Metodologija Istraživanja

Predmet Istraživanja je bio da se utvrdi **da li i u kojoj mjeri lokalni mediji u Crnoj Gori pružaju pristupačne informacije za OSI, da li kreiraju sadržaje koji se isključivo bave pitanjima OSI i koliko često i na koji način izvještavaju o OSI**. Istraživanje se vršilo elektronskim putem, popunjavanjem Upitnika od strane predstavnika/ca lokalnih medija. Dio lokalnih medija nam je proslijedio i **konkretne primjere izvještavanja**, što je omogućilo da dobijene podatke potkrijepimo medijskim sadržajima. Učesnici/e Istraživanja pokazali su izuzetan nivo kooperativnosti i interesovanja za problematiku i ne postoje nikakve značajnije metodološke sumnje u iskrenost njihovih odgovora.

Upitnik je izrađen u maju i poslat je na e-mail adrese 65 lokalnih medija (TV stanice, radio stanice, portali, novine) sa teritorije cijele Crne Gore. U periodu od 15. juna do 15. jula 2021. godine uspjeli smo da prikupimo **odgovore od 50 lokalnih medija iz 16 crnogorskih opština**: Podgorice, Ulcinja, Nikšića, Kotora, Tivta, Cetinja, Budve, Pljevalja, Bijelog Polja, Petnjice, Herceg Novog, Danilovgrada, Berana, Bara, Mojkovca i Plava. Ovo je omogućilo **upoređivanje podataka** dobijenih od lokalnih medija **iz urbanih** i lokalnih medija **iz ruralnih područja**.

Za upoređivanje rezultata straživanja u odnosu na izvještavanje lokalnih medija u ruralnim i urbanim područjima Crne Gore, oslonili smo se na Popis iz 2011. godine, koji devet sljedećih opština: Andrijevica, Kolašin, Mojkovac, Plav, Plužine, Rožaje, Šavnik, Žabljak i Danilovgrad u cjelosti definiše kao ruralne, s obzirom da imaju manje od 10.000 stanovnika/ca u svom urbanom dijelu. U međuvremenu imamo još dvije novoformirane opštine, Petnjicu i Gusinje, koje takođe spadaju u ruralna područja. Teritorije preostalih 12 opština: Pljevlja, Bijelo Polje, Berane, Podgorica, Nikšić, Bar, Ulcinj, Budva, Tivat, Kotor, Herceg Novi i Cetinje podijeljene su na ruralna i urbana područja. U odnosu na tu klasifikaciju, naše **Istraživanje obuhvatilo je 13 lokalnih medija iz ruralnih i 37 iz urbanih područja**.

U istraživanju su, dakle, analizirani odgovori dobijeni od predstavnika/ca 50 lokalnih medija: 6 televizijskih stanica, 16 radio stanica i 28 internet portala.

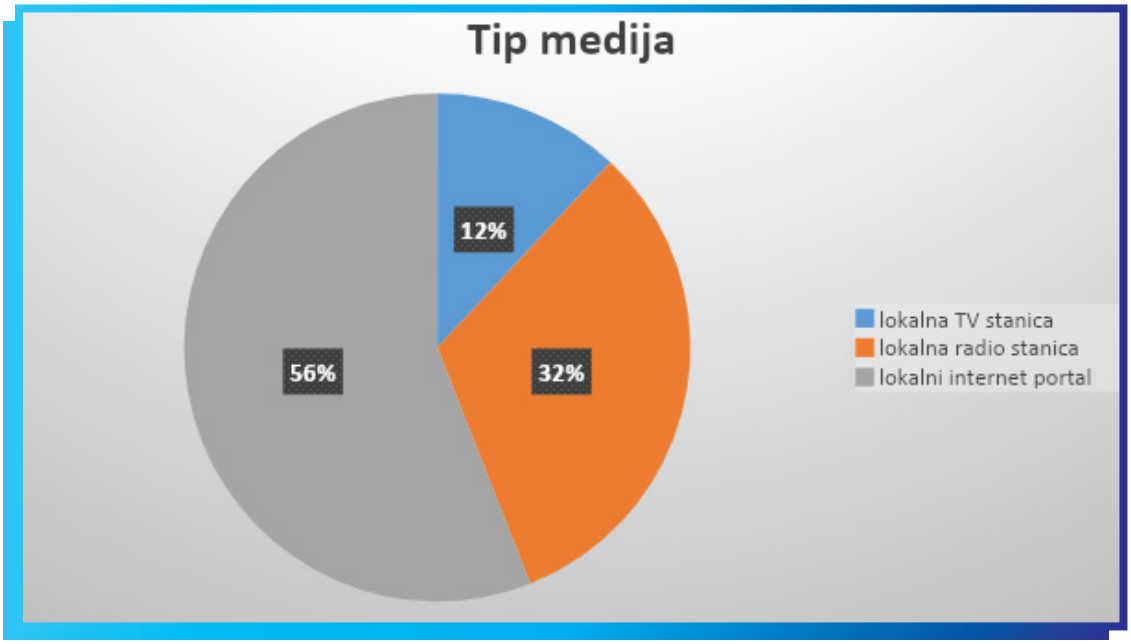

Od tog broja, 18 je lokalnih javnih emitera, a 32 komercijalnih. Prisustvo i komercijalnih i javnih emitera u Istraživanju značajno je s aspekta poređenja raznovrsnosti njihovog sadržaja i stepena posvećenosti tematici invaliditeta. S obzirom na sve veći broj lokalnih komercijalnih medija i njihovu borbu za tržište, primjetno je smanjenje obrazovnih, kulturnih i edukativnih sadržaja, nasuprot zabavnim i dnevnopolitičkim. U tom kontekstu, zanimljivo je vidjeti koliko lokalni komercijalni mediji ispunjavaju svoje zakonske obaveze i da li se problematikom invaliditeta bave manje u odnosu na lokalne javne emitere. Kroz odgovore na postavljena pitanja jasnije je i koliko su lokalni javni emiteri vođeni javnim interesom i poštovanjem struke, te da li zaista kreiraju sadržaje za sve pojedince/ke i društvene grupe.

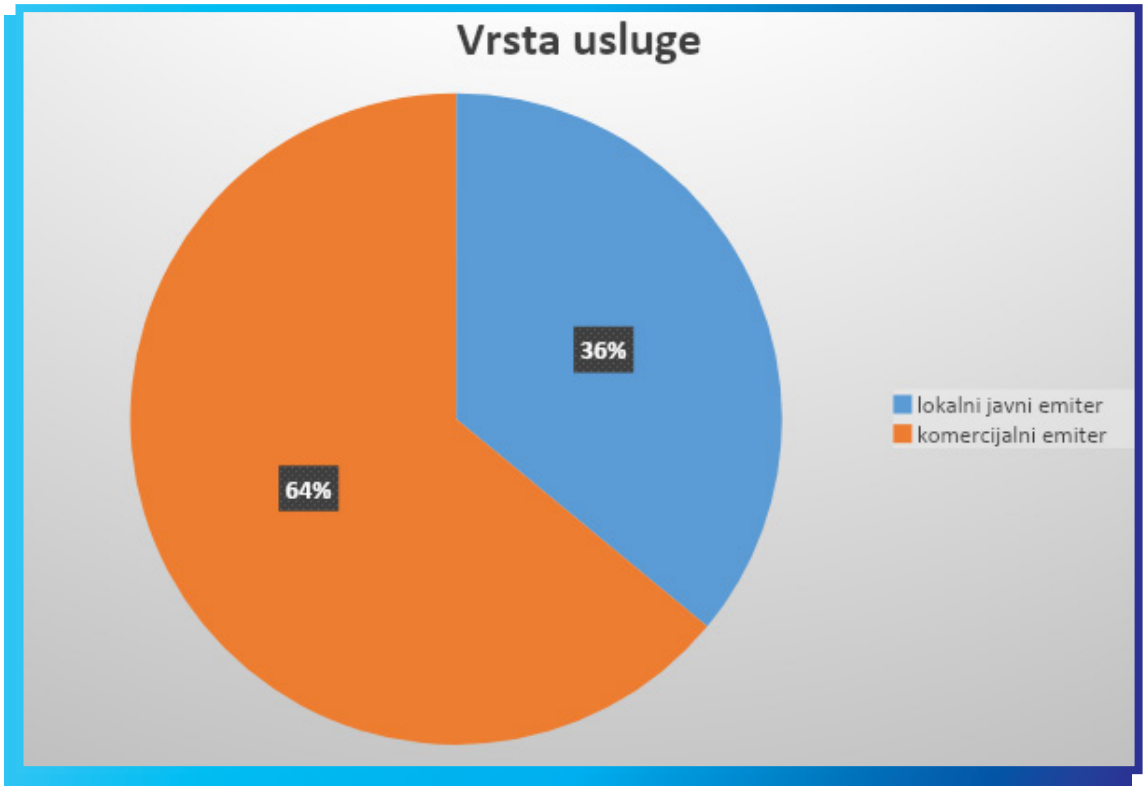

3.2. Rezultati Istraživanja

Istraživanje je pokazalo da **lokalni mediji o OSI najčešće izvještavaju jednom mjesečno, ili najmanje jednom u sedam dana**. Na pitanje „*koliko često informišete o OSI*", 22 medija je odgovorilo „*najmanje jednom mjesečno*" (44%), dok je 20 njih navelo da se tom temom bavi na sedmičnom nivou (40%). **Samo jedan lokalni medij** (2%), navodi da se informisanjem o OSI bavi **svakodnevno** dok čak sedam anketiranih medija (14%) toj temi ustupa prostor najmanje jednom u tri mjeseca. Dinamika izvještavanja lokalnih medija o OSI prilično je nepovoljna. **Sporadično prisustvo informacija u lokalnim medijima ukazuje na nedostatak sistematičnog pristupa izvještavanju o OSI.**

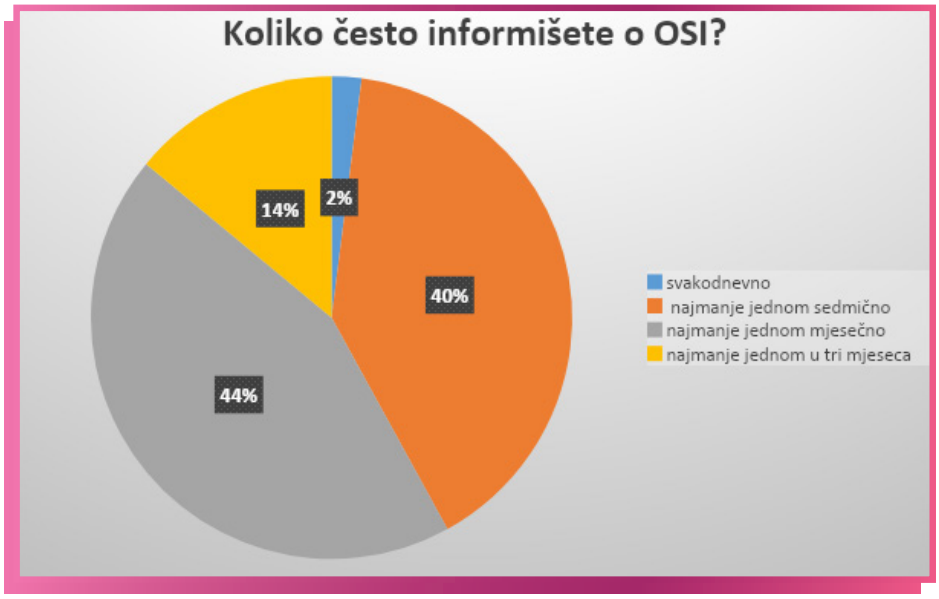

Analizirajući dobijene podatke, dolazi se do zaključka da se **lokalni javni emiteri češće bave informisanjem o OSI**, što je i očekivano s obzirom na njihovu jasnu obavezu da se bave temama od opšteg interesa. Većina njih o OSI izvještava sedmično, za razliku od lokalnih komercijalnih medija kod kojih je dominantna mjesečna dinamika emitovanja takvih sadržaja.

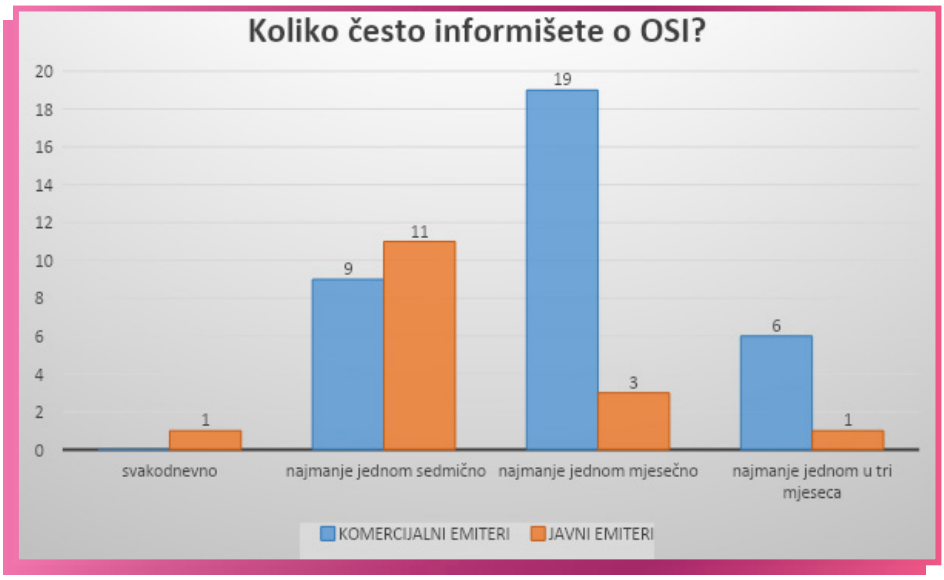

Za razliku od lokalnih medija u urbanim sredinama koji o OSI najčešće izvještavaju na sedmičnom nivou, najveći broj lokalnih medija iz ruralnih područja tom temom se bavi najmanje jednom mjesečno. Više od pola anketiranih lokalnih medija iz ruralnih područja (54%) odgovorilo je da o OSI izvještava najmanje jednom mjesečno, 31% najmanje jednom sedmično, dok se 15% lokalnih medija temama OSI posveti tek jednom u tri mjeseca.

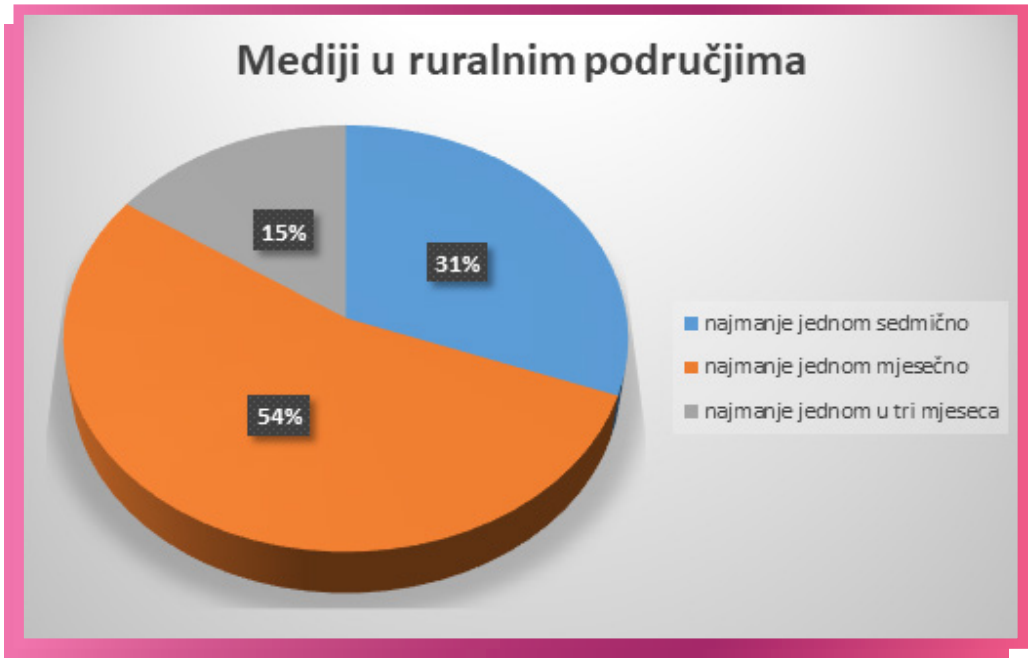

Što se urbanih sredina tiče, od 37 anketiranih lokalnih medija, **njih 16, odnosno 43%, odgovorilo je da o OSI izvještava najmanje jednom sedmično**. Petnaest lokalnih medija (41%) temom OSI se bavi najmanje jednom mjesečno, a pet lokalnih medija (13%) tek jednom u tri mjeseca.

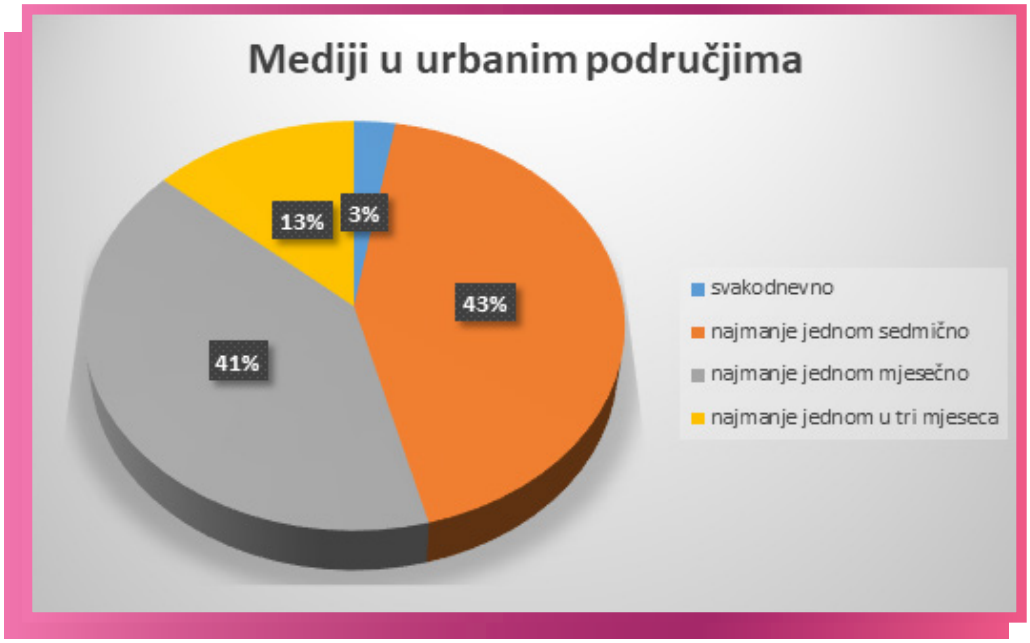

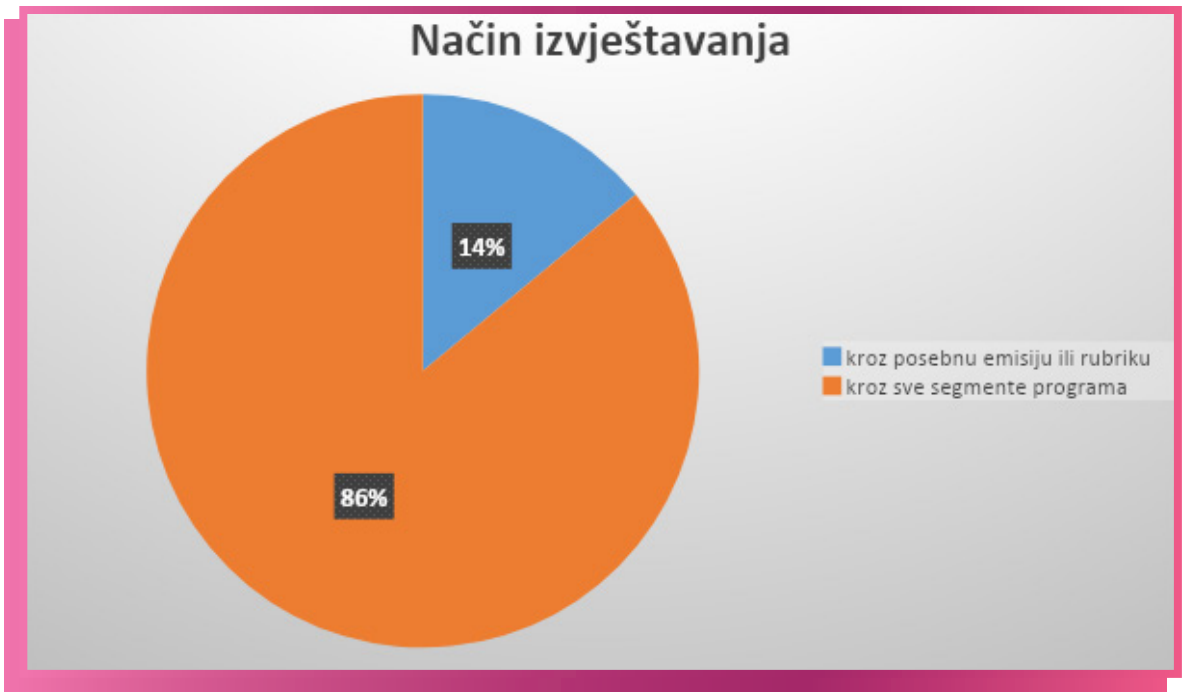

O OSI uglavnom se izvještava kroz sve segmente programa. Tek sedam od 50 anketiranih lokalnih medija navodi da teme koje se tiču OSI plasiraju kroz posebnu emisiju ili rubriku. **Samo 14% lokalnih medija ima specijalizovane emisije o OSI**. To su uglavnom lokalni javni emiteri.

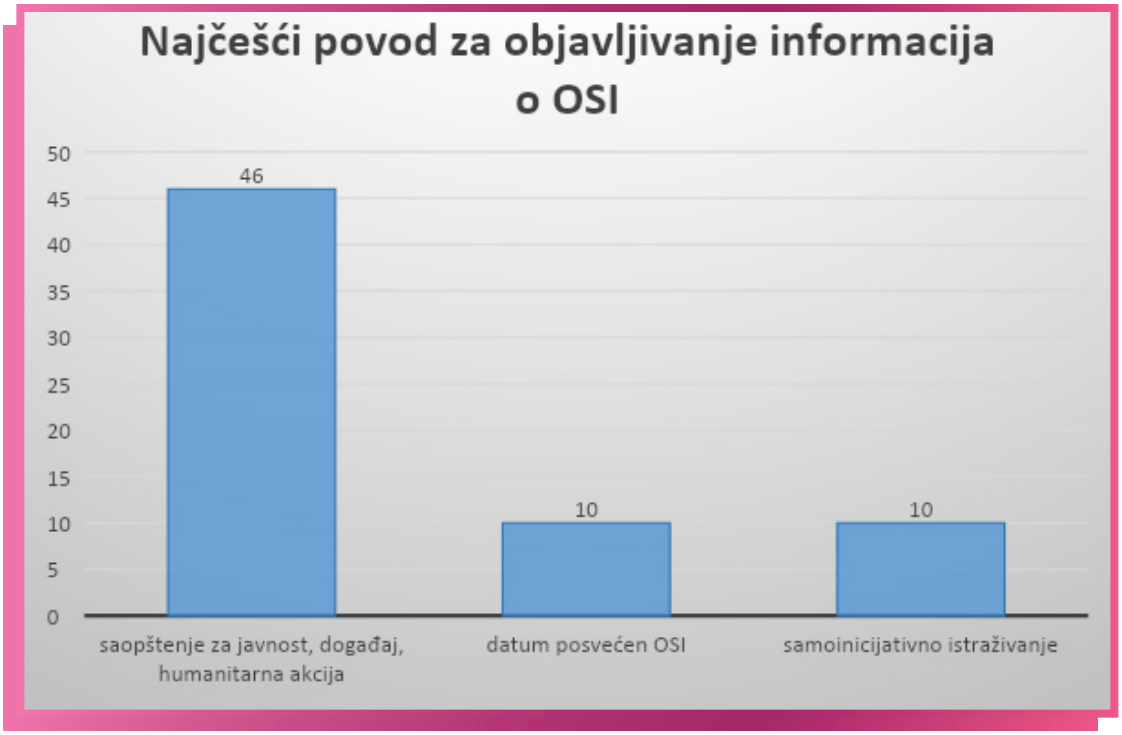

Kao najčešće povode za objavljivanje sadržaja o OSI, mediji navode: saopštenja za javnost, konkretne događaje i humanitarne akcije. **Tek deset lokalnih medija (20%)** tvrdi da, pored takvih povoda, **u informisanje o OSI kreće samoinicijativnim istraživanjem ili u susret određenim datumima.** To navodi na zaključak da su **u deficitu sadržaji koji se na analitičan i istraživački način bave temama značajnim za OSI** i koje su neophodne

za senzibilizaciju građana/ki, ali i donosilaca odluka. Nedostatak sistematičnog i ujednačenog informisanja potvrđuje i medijski prostor uoči 3. decembra, Međunarodnog dana OSI ili sličnih datuma, kada su teme o OSI prisutne u apsolutno svim medijima, za razliku od ostalih perioda.

Kao najzastupljenije tematske oblasti u izvještavanju o OSI lokalni mediji navode: kulturu, obrazovanje, zapošljavanje OSI, kao i životne priče OSI (34 lokalna medija). Za njima slijede promocija prava OSI i borba protiv diskriminacije (29 lokalnih medija) i društvena odgovornost i humanitarne akcije (20 lokalnih medija). **Edukativne emisije o OSI su najzastupljenija tematska oblast izvještavanja kod svega 5 lokalnih medija**.

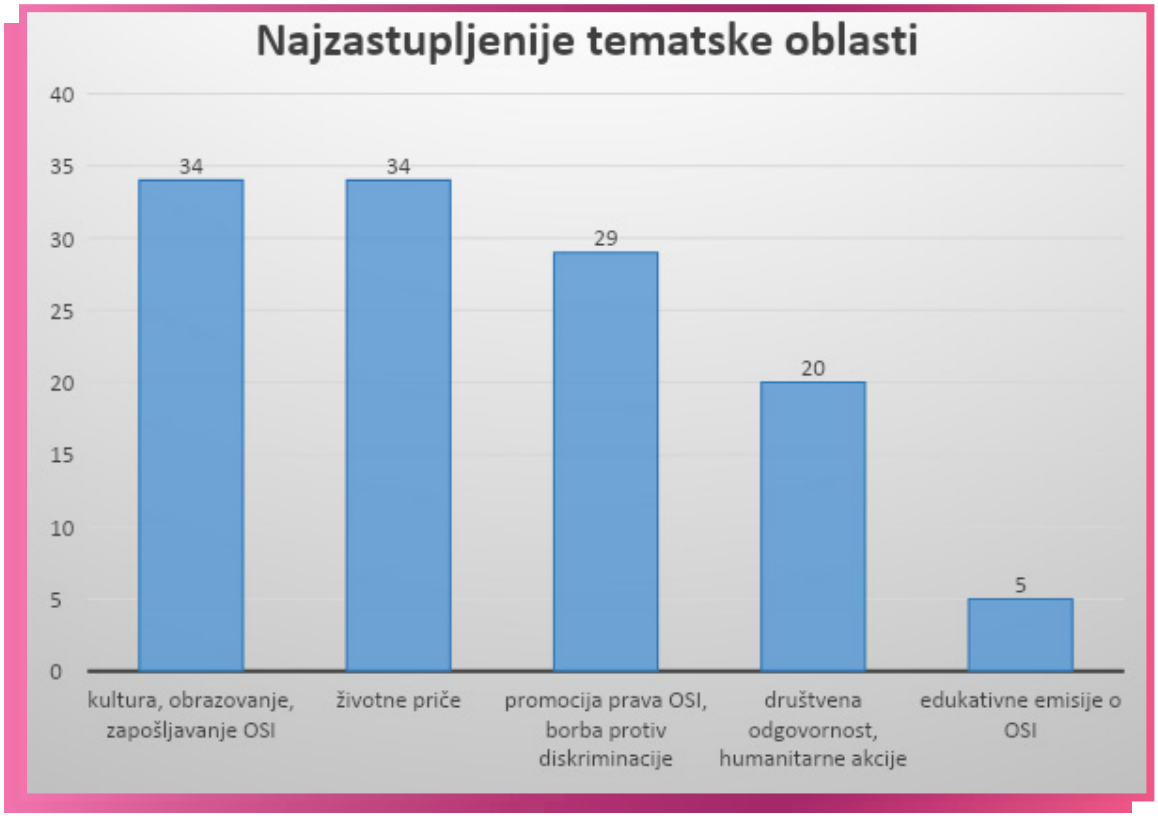

Jezik i terminologija, pored modela pristupa invaliditetu, jedan su od ključnih preduslova za razumijevanje pojma invaliditeta i adekvatnog izvještavanja o OSI. Na pitanje da li prilikom izvještavanja o OSI vode računa o terminologiji, svi anketirani predstavnici lokalnih medija potvrdno su odgovorili. Kroz odgovore na pitanje „Koji se termini za označavanje OSI mogu naći u prilozima u vašem mediju" **jasno je da se još uvijek upotrebljavaju neadekvatni termini**, ali rjeđe nego prije nekoliko godina. Niko od predstavnika/ca lokalnih medija, koji/e su učestvovali u Istraživanju, u izvještavanju o OSI nije obilježio/la da koristi sljedeće neadekvatne termine: invalid, invalidno lice, lice sa hendikepom, hendikepirani, gluvi i nagluvi i mentalno oboljeli. Raduje podatak da više lokalnih medija koristi adekvatnu nego neadekvatnu terminologiju, a čak 49 lokalnih medija koristi termin „osoba sa invaliditetom". Izuzetak je terminologija za označavanje osoba s intelektualnim invaliditetom, jer **adekvatan termin koristi samo jedan lokalni medij**, a neadekvatan termin **„osobe s intelektualnim teškoćama" koristi 5 lokalnih medija**.

Prava OSI su jedno od polja gdje promjena svijesti i stavova ide sporo uprkos višedecenijskim nastojanjima, prije svega OSI, da objasne da je invalidnost stanje, a ne vrsta bolesti. Termin „osoba sa posebnim potrebama" nema smisla s obzirom da nisu u pitanju drugačije potrebe u odnosu na ostale ljude, već način zadovoljavanja tih potreba. Takođe, ni izraz „hendikepirani", zbog svog šireg značenja nije adekvatan, kao ni bilo koji drugi izraz koji u prvi plan stavlja nedostatak, a ne osobu.

Zastupljenost medijskih sadržaja koji su u potpunosti pristupačni OSI je na izuzetno niskom nivou. Na pitanje „U kojoj mjeri su informacije vašeg medija pristupačne OSI" najviše anketiranih lokalnih medija (40) odgovorilo je da su sadržaji djelimično pristupačni, tri medija je kazalo da njihove informacije nijesu pristupačne, dok sedam medija tvrdi da ima potpuno pristupačne sadržaje za OSI.

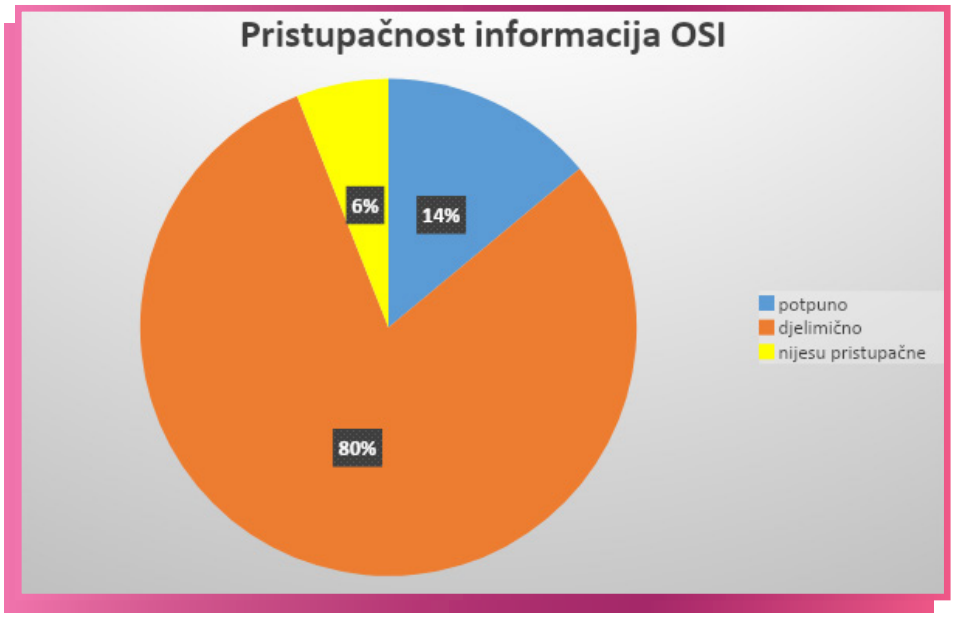

Odgovori na pitanje „Koji oblik pristupačnosti informacija za OSi vaš medij primjenjuje" prilično su kontradiktorni sa prethodnim tvrdnjama i ukazuju, ne samo na slabu pristupačnost informacija, već i na **prilično nepoznavanje samog pojma pristupačnosti informacija i procesa prilagođavanja istih od strane lokalnih medija**. Opciju uvećavanja fonta kao metod pristupačnosti navela su 24 lokalna medija (57%), titlovanje 4 (8%), sinhronizaciju 2 (4%), dok **prevod na znakovni jezik ili Brajevo pismo nijedan lokalni medij nije prepoznao kao opciju koja je zastupljena u njihovom programu**. Međutim nejasno je, da li se titlovanje i sinhronizacija odnose na kompletan program ili tek na određene emisije. Takođe, **12 lokalnih medija (29%) je navelo da ne primjenjuje nijedan oblik za prilagođavanje informacija OSI, što je u suprotnosti sa odgovorima na prethodno pitanje**. Kao dodatne načine prilagođavanja informacija za OSI dva lokalna medija su navela audio-vizuelni format i čitanje i slušanje na sajtu.

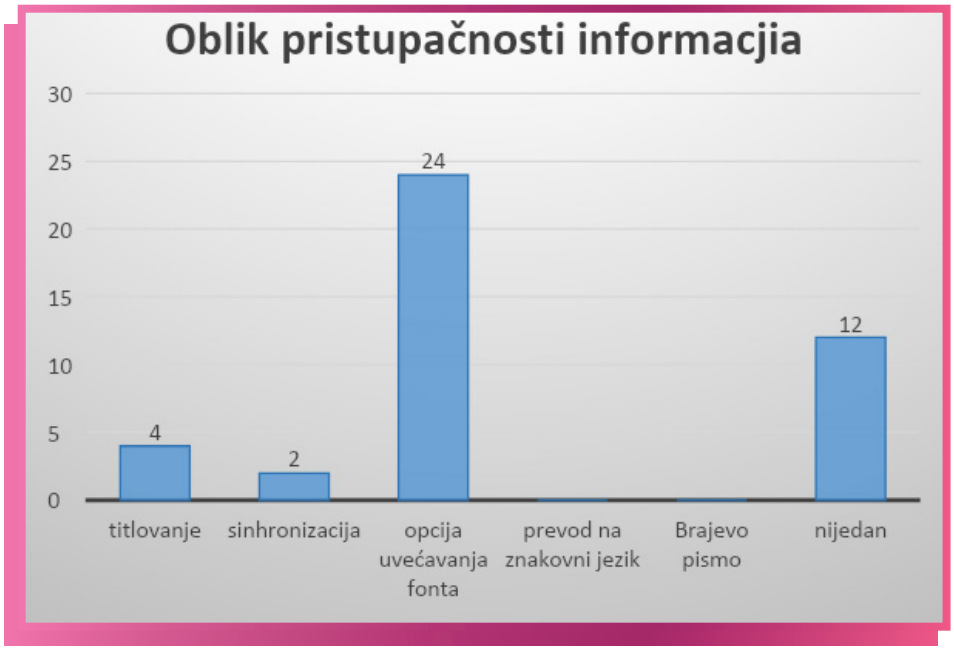

Na pitanje „Jesu li mediji u obavezi da kreiraju sadržaje koji se isključivo bave pitanjima OSI”, 38 lokalnih medija (76%) je odgovorilo potvrdno, tri (6%) negativno, **dok** čak **njih devet (18%) ne zna odgovor na to pitanje.**

Lokalni mediji nemaju dilemu kada je aktivnije uključivanje OSI u pitanju. **Skoro svi predstavnici/e lokalnih medija, njih 48, smatraju da OSI treba aktivnije uključiti u kreiranje medijskih sadržaja**.

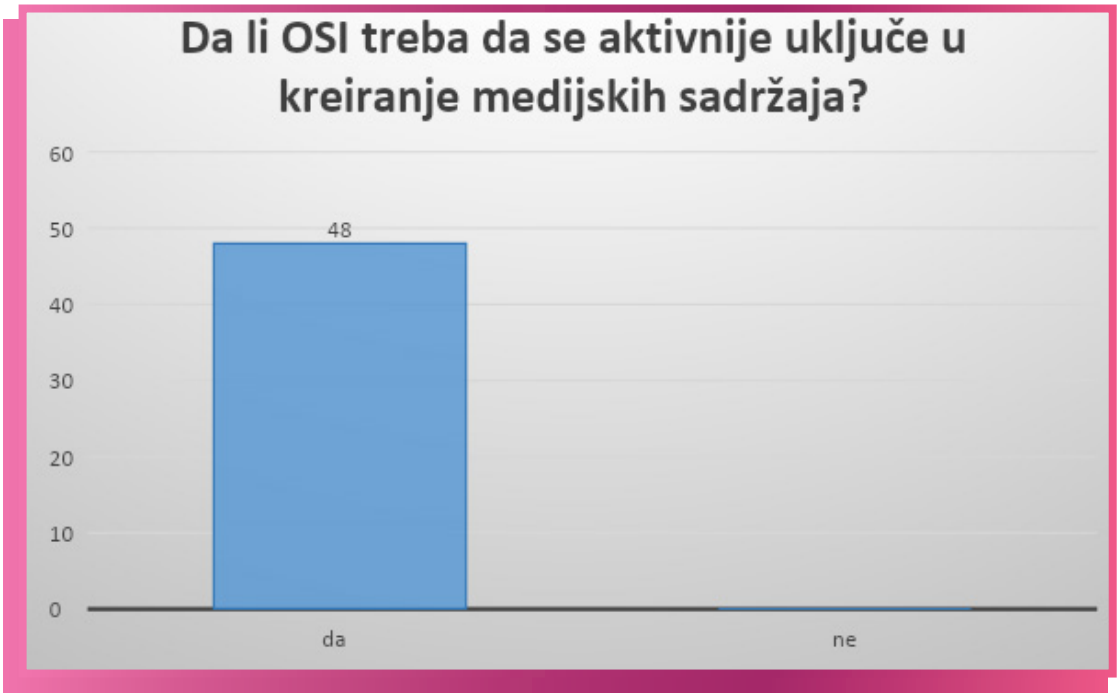

Veće angažovanje OSI, smatraju, doprinijeće njihovom povećanju vidljivosti u lokalnim medijima. Na pitanje **kako povećati vidljivost OSI**, lokalni mediji su imali mogućnost da odaberu više odgovora. Njih 20 smatra da je važna edukacija novinara/ki, 26 je odgovorilo da treba edukovati urednike/ce, dok **njih 30 rješenje vidi u većem angažovanju OSI**. Neki od medija smatraju da je presudna edukacija društva u cjelini, veće angažovanje resornog ministarstva, edukacija kroz obrazovni sistem… Takve odgovore naveli su u rubrici „ostalo".

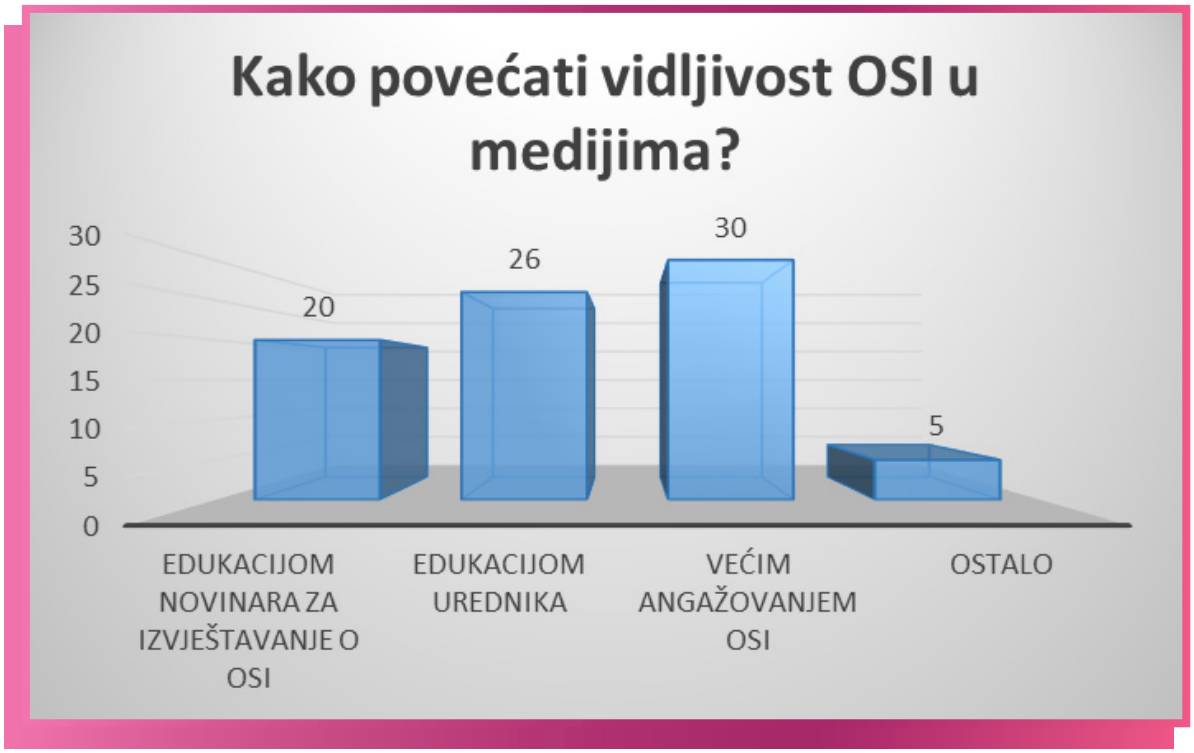

3.3. Analiza izvještaja lokalnih medija o OSI

U okviru Istraživanja izvještavanja lokalnih medija o i za OSI **analizirali smo 20 audio, video i internet priloga** koje su nam lokalni mediji dostavili, i na taj način olakšali da podatke dobijene putem Upitnika potkrijepimo konkretnim primjerima. Od dostavljenih 20 medijskih izvještaja lokalnih medija, 2 su TV priloga, 14 radio priloga i 4 izvještaja internet portala. Izvještaji su dostavljeni od strane lokalnih medija iz: Bara, Bijelog Polja, Kotora i Petnjice, 12 ih je sa juga zemlje (60 %), a 8 sa sjevera (40%).

Kroz priloge dominira tzv. prigodno, odnosno izvještavanje povodom određenih datuma, i projektno izvještavanje, kada je povod za medijsku objavu početak, dinamika ili završetak određenog projekta. U izvještavanju lokalnih medija su česti razgovori (intervjui) s OSI (**8 intervjua, odnosno 40%)** u kojima one ukazuju na koji način im je potrebno svakodnevnicu učiniti pristupačnijom, govore o aktivnostima i odlukama koje idu u prilog profesionalnom osnaživanju OSI, projektima koje pokreću i realizuju, o uticaju pandemije na svakodnevnicu OSI i njihovom profesionalnom ili volonterskom angažmanu. **Izvještavanje sa konkretnih događaja čija su tema OSI zastupljeno je u** čak **75% slučajeva** (15 od 20 medijskih izvještaja).

U lokalnim medijima u Crnoj Gori nedostaju sadržaji koji se na analitičan i istraživački način bave temama značajnim za OSI. **Osim jednog razgovora u studiju** koji je ukrstio predstavnike donosilaca odluke i OSI, gdje se mogla čuti otvorena rasprava o temi**, ostali sadržaji su uglavom refleksija na određene događaje ili razgovori s OSI**.

„Gostujući u emisiji „Suživot" Radija Bijelo Polje, Saida Čikić – sekretarka Sekretarijata za lokalnu samoupravu, Nada Ćetković iz opštinske Kancelarije za OSI i Milka Stojanović – direktorica opštinskog Udruženja paraplegičara, kazale su da je donošenje tih dokumenata, jedna od aktivnosti predviđena Lokalnim planom akcije u oblasti invalidnosti za period 2018-2021. godine koji je Skupština usvojila prošle godine."[24]

Ovaj primjer govori o ukrštanju argumenata predstavnika/ca donosioca odluke i OSI, a ovakav način problematizovanja teme bi trebalo da bude praksa u lokalnim medijima, jer bi na taj način uticali na promjenu diskursa kada je u pitanju položaj OSI. Bilo da je u pitanju predstavljanje rezultata ili najava budućih aktivnosti organizacija civilnog društva, nedostaje

24 Tanja Dangubić, (27.april 2018.), *Za potpunu integraciju OSI neophodna bolja pristupačnost,* Radio Bijelo Polje, dostupno na: http://radiobijelopolje.me/index.php/bijelo-polje/3984-za-potpunu-integraciju-osi-neophodna-bolja-pristupacnost;

analitičan pristup, eventualno stav donosilaca odluka. Značajan dio izvještaja lokalnih medija odnosi se na zvanična saopštenja državnih organa ili organizacija OSI u vezi sa određenim događajima, dok **istraživačko novinarstvo i temeljnije obrađivanje tema od javnog interesa o OSI, izostaju**.

Kada je u pitanju izvještavanje čiji je povod određeni datum, takvih priloga je ukupno 4, odnosno 20%. Oni se obično objavljuju 3. decembra povodom Međunarodnog dana OSI, kada većina lokalnih medija izvještavaju o, uglavnom, aktivnostima lokalnih organizacija OSI, načinima na koji ove organizacije obilježavaju ovaj dan i njihovim porukama u vezi sa položajem OSI odnosno problemima i barijerama sa kojima se susrjeću, a koje se u značajnoj mjeri odnose na problem implementacije propisa.[25] Na takozvano **projektno izvještavanje**, koje podrazumijeva izvještaj o realizaciji projekata čiji su nosioci aktivnosti, uglavnom, organizacije OSI, naišli smo **kod 7 priloga**, **odnosno u 35% izvještaja lokalnih medija**, koji su nam dostavljeni.

„Radionica o ostvarivanju prava osoba sa invaliditetom na temu „Interaktivni input-ostvarivanje prava na utvrđenje invaliditeta i prava iz oblasti socijalne zaštite" održana je u Resursnom centru za sluh i govor „Dr Peruta Ivanović". Organizator ove radionice bilo je Udruženje paraplegičara Kotor, u okviru redovnih aktivnosti predviđenih za ovu godinu, a dio je realizacije projekta „Uključivanje osoba sa invaliditetom u društveni život zajednice". [26]

Nakon analize dostavljenih izvještaja lokalnih medija, u odnosu na njihovo sjedište (ruralno ili urbano područje), zaključuje se da se na temu položaja OSI više skupova, događaja, okruglih stolova ili radionica organizuje u urbanim sredinama u odnosu na ruralne, te je i **izvještavanje lokalnih medija iz urbanih sredina o OSI češće i sadržajnije**. Izvještaji iz urbanih sredina koje smo imali priliku da pročitamo (a u dominantnom dijelu se odnose na praćenje događaja u vezi sa položajem OSI) znatno su duži s obzirom na to da je i govornika/ca više. U ruralnim sredinama na sjeveru, kao što je Petnjica, na ovu temu se izvještava na nivou obilježavanja datuma, skretanja pažnje na prava i rezultate OSI i organizovanja humanitarnih akcija.

Na nivou stila, retorike i tona naglašava se problematika tjeskobnih okolnosti u kojima žive OSI, uloga dominantne grupe i njen doprinos i spremnost na usmjeravanje resursa na rješavanje problema OSI. **Od ukupno 20 priloga koje smo analizirali, kod čak deset (50%) se ukazuje na različite poteškoće sa kojima se OSI u svakodnevnici susrjeću**. Ovo ukazuje na zastupljenost **socijalnog modela** pristupa invaliditetu kojim se težište stavlja na prepreke sa kojima se OSI suočavaju u svakodnevnom životu. Takođe, zastupljen je i **herojski model** u okviru kojeg se veličaju redovne životne aktivnosti ili uspjesi OS:

25 Sanja Čujović, (3. decembar 2017), *U Bijelom Polju obilježen dan osoba sa invaliditetom,* Radio Bijelo Polje, dostupno na: http://www.radiobijelopolje.me/index.php/bijelo-polje/999-u-bijelom-polju-obiljezen-dan-osoba-sa-invaliditetom;

26 Radio Kotor, (22. januar 2020.), *Održana radionica o uključivanju OSI u društveni život zajednice,* dostupno na: https://radiokotor.info/clanak/drustvo/odr%C5%BDana-radionica-o-ukljuC4%8Civanju-osi-u-druC5%A0tveni-%C5%BDivot-zajednice/2;

„On je na dosadašnjim takmičenjima osvojio 15 medalja i mnogo pohvala, ali hrabri mladić tu ne staje pa se priprema za takmičenje Evropske nedjelje u košarci na kojem će nastupiti sjutra."[27]

Kada je terminologija u pitanju, **najčešće se upotrebljava termin „osobe sa invaliditetom"** (u svim medijskim izvještajima koji su nam dostavljeni) koji je u skladu sa Konvencijom UN-a o pravima OSI. Izrazi poput „osobe sa poteškoćama vida", „osobe oštećenog vida", „osobe sa smetnjama vida" zastupljeni su u procentu od 20% (kod 4 medijska izvještaja). Kada je riječ o osobama sa mentalnim invaliditetom, nailazimo na neadekvatne termine „pacijenti sa psihičkim poremećajima" i „osobe sa mentalnim poremećajima" (1 medijski izvještaj odnosno 5%).[28]

U izvještajima lokalnih medija, koji su nam dostavljeni, nalaze se i **tri (15%), koja za temu upravo imaju pristupačnost informacija koje šire mediji za OSI**. Ipak, **sva tri izvještaja su** pripremali lokalni mediji **iz Bara** i to povodom događaja, koji su za temu imali pristupačnost medijskih sadržaja za OSI, a koji su održani od strana organizacija OSI.

„Marija Božović, članica Organizacije slijepih za Bar i Ulcinj i urednica zvučnog časopisa „Pravo na riječ" koji se snima u Radio Baru, smatra da su štampani mediji apsolutno nedostupni ovoj kategoriji stanovništva, što djelimično kompenziraju kroz svoj audio časopis."[29]

Ovakvi medijski sadržaji ukazuju na temu **diskriminacije OSI o kojoj se govori sporadično** odnosno prilikom tematski organizovanih skupova čime se ističe da su OSI vrlo često onemogućene da dođu do informacija koje su značajne za cjelokupnu populaciju. **OSI** u razgovorima za lokalne medije, govoreći o koncepciji medijskih sadržaja, **ističu da emisije i programski sadržaji treba da budu o, a ne za OSI**, a smatraju da na ovom polju značajno medijima mogu pomoći upravo OSI. Poruka je da u emisijama ne treba govoriti samo o problemima ove populacije već i o primjerima dobre prakse, jer OSI žele da pokažu da se njihove potrebe ne razlikuju od osoba koje nemaju invalidnost. Slažu se da su **pozitivni primjeri OSI upravo ti koji stavove šire zajednice mogu promijeniti**.

Radijski ili TV sadržaji se najčešće objavljuju u posebnim rubrikama ili emisijama koje su specijalizovane za OSI (6 izvještaja lokalnih medija, tj. 30% dostavljenog materijala), dok se izvještaji na internet portalima objavljuju u rubrikama u kojima čitaoci/teljke mogu naći informacije o svakodnevnim, različitim društvenim i životnim temama. Jedan od zahtjeva organizacija OSI je upravo **izjednačavanje i u medijskom prostoru**, odnosno

27 Aldijana Novalić, (3. decembar 2018.), *Međunarodni dan osoba sa invaliditetom: fizičke prepreke savladive ukoliko postoji želja za uspjehom,* Radio Petnjica, dostupno na: http://www.radiopetnjica.me/2018/12/03/medjunarodni-dan-osoba-sa-invaliditetom-fizicke-prepreke-savladive-ukoliko-postoji-zelja-za-uspjehom/;

28 Kotor TV, (13. novembar 2018.), *„NVO „Oporavak" o psihosocijalnoj rehabilitaciji",* dostupno na: https://www.youtube.com/watch?v=WUxsmxjyEVE&t=8s;

29 Vesna Šoškić, (11. maj 2021.), *Panel diskusija Organizacije slijepih za Bar i Ulcinj o diskriminaciji i pristupu informisanja,* Bar info, dostupno na: http://barinfo.me/video-panel-diskusija-organizacije-slijepih-za-bar-i-ulcinj-o-diskriminaciji-u-pristupu-informisanja/;

težnja da se teme koje se tiču njihovih problema i aktivnosti ne izdvajaju u posebne segmente, već da se **emituju kroz čitav program**. S druge strane, **pohvalno** je što se **tekstovi na internet portalima ne vezuju za rubrike u kojima se izvještava isključivo o socijalnoj politici ili o zdravstvenoj zaštiti**, što je ranije bilo najčešće.

Izvještavanje lokalnih medija o OSI, **u dostavljenom materijalu, je pretežno korektno**, bez senzacionalizma, patetike ili sažaljenja, izuzev „provijavanja" herojskog modela. Način izvještavanja u svim medijskim kućama koje su nam priloge dostavile je gotovo isti i na nivou je opšte informisanosti, citiranja sagovornika/ca, i **bez detaljisanja ili konkretnog stava novinara/ke koji izvještava o pitanjima OSI**. Gotovo da nema ukrštanja stavova različitih zainteresovanih strana o temama koje se tiču OSI.

4. ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Na osnovu izloženog mogu se izvesti sljedeći zaključci i preporuke:

- **Inicirati kontinuiranu saradnju s OSI i njihovim organizacijama od strane novinara/ki, urednika/ca i ostalih medijskih radnika/ca, u cilju kreiranja kvalitetnijeg i korisnijeg medijskog sadržaja na lokalnom nivou o položaju OSI i obezbjeđivanja pristupačnog sadržaja za OSI;**

- **Medijskim zakonima propisati obavezu lokalnih javnih emitera da u svojim upravnim odborima i drugim tijelima obezbjede učešće predstavnika/ca organizacija OSI;**

- **Pratiti primjenu zakonskih i ugovornih obaveza lokalnih javnih emitera da emituju sadržaje pristupačne za OSI i sadržaje o OSI, te obezbjediti sprovođenje kaznene politike u slučaju njihovih kršenja;**

- **Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom propisati prekršajne sankcije za govor mržnje i omalovažavanja OSI i obezbjediti njihovu primjenu protiv izvršioca ovog oblika diskriminacije po osnovu invaliditeta;**

- **Zakonom o elektronskim medijima propisati obavezu lokalnih medija da u tačno određenom roku stvore uslove za pružanje pristupačnih informacija za OSI, poštujući minimalne standarde pristupačnosti medijskih usluga, i propisati sankcije za slučajeve njihovog neispunjavanja;**

- **Organizovati edukacije za predstavnike/ce menadžmenta i novinare/ke lokalnih medija o načinima prilagođavanja medijskih usluga za OSI (titlovanje, sinhronizacija, prilagođavanja internet portala i dr.) od strane nadležnog Ministarstva, uz aktivno učešće predstavnika/ca organizacija OSI u izboru predavača/ica i sadržaja obuka;**

- **Izmjeniti Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom na način da se obezbjedi adekvatna zabrana diskriminacije po osnovu invaliditeta u oblasti pristupa informacijama, koje pružaju lokalni mediji;**

- **U ugovorima između lokalnih samouprava i lokalnih javnih emitera propisati obavezu medija da u svakom bude zaposlen/a najmanje jedan/a novinar/ka koji/e će se isključivo baviti pravima OSI i obezbjediti da svi medijski sadržaji lokalnog javnog emitera sadrže pristupačne informacije o OSI;**

- **Kreirati specijalizovane emisije o pravima OSI na način koji bi omogućio česta sučeljavanja argumenata između OSI i njihovih organizacija, donosilaca odluka i drugih zainteresovanih strana, kao i praćenje razvoja situacije u vezi sa problemima, povodom kojih je izvještavano u lokalnim medijima;**

- **Medijskim zakonima propisati obavezu lokalnih komercijalnih medija da prava OSI uključe u sve dnevno informativne programe;**

- **Propisati obavezu lokalnih medija da emituju programe o i za OSI u komercijalnim terminima, tj. kada je slušanost ili gledanost programa veća u cilju povećanja vidljivosti OSI;**

- **Obezbjediti edukaciju o pravima OSI u okviru studija novinarstva i obuka u okviru stručnog usavršavanja novinara/ki, urednika/ca i ostalih medijskih radnika/ca;**

- **Nastaviti koristiti terminologiju u skladu sa Konvencijom UN-a o pravima OSI od strane lokalnih medija i obezbjediti primjenu kaznene politike protiv onih medija koji koriste govor mržnje i omalovažavanja OSI.**

LITERATURA I REFERENCE:

Aldijana Novalić, (3. decembar 2018.), *Međunarodni dan osoba sa invaliditetom: fizičke prepreke savladive ukoliko postoji želja za uspjehom,* Radio Petnjica, dostupno na: https://www.radiopetnjica.me/2018/12/03/medjunarodni-dan-osoba-sa-invaliditetom-fizicke-prepreke-savladive-ukoliko-postoji-zelja-za-uspjehom/

Darija Jelić, (27. april 2021), *Održan seminar: Uloga medija u promovisanja ljudskih prava osoba sa invaliditetom za južnu regiju*, Bar info, dostupno na: https://barinfo.me/odrzan-seminar-uloga-medija-u-promovisanju-ljudskih-prava-osoba-sa-invaliditetom-za-juznu-regiju/

Ivanka Leković, (25. maj 2021.), *Održana Skupština Organizacije slijepih za Bar i Ulcinj*, Bar info, dostupno na: http://barinfo.me/odrzana-skupstina-organizacije-slijepih-za-bar-i-ulcinj/;

Kotor TV, (4. decembar 2014.), Sporazum o saradnji *Opštine Kotor i NVO osoba sa invaliditetom*, dostupno na: https://ww.youtube.com/watch?v=44130I4IBlM

Kotor TV, (13. novembar 2018.), *NVO "Oporavak" o psihosocijalnoj rehabilitaciji;* dostupno na: https://www.youtube.com/watch?v=WUxsmxjyEVE

Radio Kotor, (12. maj 2021.), *Samardžić: Aktivizam OSI ključan za bolju afirmaciju u društvu,* dostupno na: https://radiokotor.info/clanak/drustvo/samard%C5%BDi%C4%86:-aktivizam-osi-klju%C4%8Can-za-bolju-afirmaciju-u-dru%C5%A0tvu/0;

Radio Kotor, (12. decembar 2020.), *Radimir: Pitanje besplatnog parkinga za OSI riješiti na nivou države,* dostupno na: https://radiokotor.info/clanak/drustvo/radimir:-pitanje-besplatnog-parkinga-za-osi-rije%C5%A0iti-na-nivou-dr%C5%BDave/0;

Radio Kotor, (18. jun 2021.), *Ivanović: I MI Boke poziva mlade sa invaliditetom da se prijave za učešće u projektu Slobodni mladi sa invaliditetom,* dostupno na: https://radiokotor.info/clanak/drustvo/ivanovi%C4%86:-i-mi-boke-poziva-mlade-sa-invaliditetom-da-se-prijave-za-u%C4%8Ce%C5%A0%C4%86e-u-projektu-slobodni-mladi-sa-invaliditetom--%C2%A0/0;

Radio Kotor, (22. januar 2020.), *Održana radionica o uključivanju OSI u društveni život zajednice;* dostupno na: https://radiokotor.info/clanak/drustvo/odr%C5%BDana-radionica-o-uklju%C4%8Civanju-osi-u-dru%C5%A0tveni-%C5%BDivot-zajednice/2

Radio Kotor, (22. februar 2021.), *Ivanović: Žene sa invaliditetom kroz zaposlenje dobijaju šansu da izađu iz izolovanosti i prezaštićenosti,* dostupno na: https://radiokotor.info/clanak/drustvo/ivanovi%C4%86:-%C5%BDene-sa-invaliditetom-kroz-zaposlenje-dobijaju-%C5%A0ansu-da-iza%C4%90u-iz-izolovanosti-i-preza%C5%A0ti%C4%86enosti/0;

Radio Kotor, (18. april 2021.), *Samardžić: Za samostalan život OSI država mora da obezbijedi brojne servise,* dostupno na: https://radiokotor.info/clanak/drustvo/samard%C5%BDi%C4%86:-za-samostalan-%C5%BDivot-osi,-dr%C5%BDava-mora-da-obezbijedi--brojne-servise/0;

Radio Petnjica (29. oktobar 2020.), *Petnjica: Održana tribina i info dan o pravima osoba sa invaliditetom,* dostupno na: http://www.radiopetnjica.me/2020/10/29/petnjica-odrzana-tribina-i-info-dan-o-pravima-osoba-sa-invaliditetom/;

Radio Petnjica, (3. decembar 2020.), *Dan osoba sa invaliditetom, Ramdedović: Svakodnevno suočavanje sa socijalnim i fizičkim barijerama,* dostupno na: http://www.radiopetnjica.me/2020/12/03/dan-osoba-sa-invaliditetom-ramdedovic-svakodnevno-suocavanje-sa-socijalnim-i-fizickim-barijerama/;

Radio Petnjica, (30. novembar 2018.), *Obilježavanje dana osoba sa invaliditetom – akcija za pomoć Ameli Hot,* dostupno na: http://www.radiopetnjica.me/2018/11/30/obiljezavanje-dana-osoba-sa-invaliditetom-akcija-za-pomoc-amelu-hotu/;

Sanja Čujović (2. oktobar 2018.), *Profesionalno osnaživanje i zapošljavanje preduslov za socijalizaciju i integraciju OSI,* Radio Bijelo Polje, dostupno na: http://www.radiobijelopolje.me/index.php/bijelo-polje/7656-profesionalno-osnazivanje-i-zaposljavanje-preduslov-za-socijalizaciju-i-integraciju-osi-video

Sanja Čujović, (3. decembar 2017), *U Bijelom Polju obilježen dan osoba sa invaliditetom,* Radio Bijelo Polje; dostupno na: http://www.radiobijelopolje.me/index.php/bijelo-polje/999-u-bijelom-polju-obiljezen-dan-osoba-sa-invaliditetom

Sanja Dulović, (4. novembar 2020.), *„Oaza" od marta zatvorena, rad sa korisnicima i dalje online (video),* Radio Bijelo Polje, dostupno na: http://www.radiobijelopolje.me/index.php/bijelo-polje/28109-oaza-od-marta-zatvorena-;

Tanja Dangubić, (27. april 2018.), *Za potpunu integraciju OSI neophodna bolja pristupačnost,* Radio Bijelo Polje; dostupno na: http://www.radiobijelopolje.me/index.php/bijelo-polje/999-u-bijelom-polju-obiljezen-dan-osoba-sa-invaliditetom

Ustav Crne Gore ("Službeni list Crne Gore", br. 01/07 od 25.10.2007, 38/13 od 02.08.2013);

Vesna Šoškić, (11. maj 2021.), *Panel diskusija Organizacije slijepih za Bar i Ulcinj o diskriminaciji u pristupu informisanja,* Bar info, dostupno na: http://barinfo.me/video-panel-diskusija-organizacije-slijepih-za-bar-i-ulcinj-o-diskriminaciji-u-pristupu-informisanja/;

Vjera Knežević Vučićević (26. februar 2021), *Organizacija slijepih za Bar i Ulcinj uspješno realizuje sve planirane projekte,* Bar info, dostupno na: https://barinfo.me/organizacija-slijepih-za-bar-i-ulcinj-uspjesno-realizuje-sve-planirane-projekte/

Zakon o elektronskim medijima ("Službeni list Crne Gore", br. 46/10 od 06.08.2010, 40/11 od 08.08.2011, 53/11 od 11.11.2011, 06/13 od 31.01.2013, 55/16 od 17.08.2016, 92/17 od 30.12.2017, 82/20 od 06.08.2020);

Zakon o medijima ("Službeni list Crne Gore", br. 82/20 od 06.08.2020);

Zakon o o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima lica sa invaliditetom sa opcionim protokolom ("Službeni list Crne Gore - Međunarodni ugovori", br. 02/09 od 27.07.2009);

Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom ("Službeni list Crne Gore", br. 35/15 od 07.07.2015, 44/15 od 07.08.2015);

Zavod za statistiku Crne Gore (2011), *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u Crnoj Gori.*

Ovaj Izvještaj nastao je u okviru projekta: „Za ravnopravnost osoba s invaliditetom u medijima" koji podržava “Institut za Medije Crne Gore” u okviru grant šeme projekta “SNAŽNI - Mediji bez mržnje i diskriminacije”, a koji se realizuje uz finasijsku podršku Evropske unije i kofinansiranje Ministarstva javne uprave, digitalnog društva i medija Crne Gore, u Albaniji, Bosni i Hercegovini, Kosovu, Sjevernoj Makedoniji, Crnoj Gori, Srbiji i Turskoj. Sadržaj Izvještaja je isključiva odgovornost autora i ne odražava nužno stavove donatora.